

УДК 330:711.438

*В.С. ДІЄСПЕРОВ, доктор економічних наук,
головний науковий співробітник*

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Аналітична оцінка трудомістких галузей сільськогосподарських підприємств Одещини

Постановка проблеми. Внаслідок безсистемних реформувань, безвідповідальності керівництва держави, спаду господарської активності відбулися різкі зміни в структурі виробництва сільгосппідприємств у напрямі його деінтенсифікації. Склад продукції переважної більшості господарств тепер обмежується кількома видами, здебільшого зерновими й олійними культурами. У результаті не задовольняються потреби населення в повноцінному доступному харчуванні, не використовуються належним чином природні матеріальні та трудові ресурси. Впродовж багатьох років економічний механізм створює вкрай неоднакові умови щодо вигідності для виробників різних продуктів, і цим занедбуються інтенсивні, трудомісткі, з високою доданою вартістю галузі. Їх не інвестують, хоча в багатьох підприємствах нагромаджуються великі прибутки від реалізації кон'юнктурно вигідних видів продукції. Вочевидь є можливості мобілізувати внутрішні ресурси сільського господарства для випереджуючого розвитку інтенсивних галузей. Щоб їх виявити, слід проаналізувати ефективність різногалузевого виробництва аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різних наукових установах і вишах

виконуються дослідження з економіки сільськогосподарських галузей, включаючи інтенсивні – картоплярство, овочівництво, плодівництво, ягідництво, свинарство, птахівництво. Вишукуються ресурси підвищення їх ефективності. Проте галузеві дослідження відрізняються від наших у двох аспектах. У відомих публікаціях та чи інша галузь розглядається як самостійна, поза структурою підприємства і внутрішньогосподарськими зв'язками. У даній статті пропонується розглядати не власне галузі, а підприємства, в яких дана галузь представлена. У публікаціях останнього часу висвітлюється досвід окремих підприємств. Нами аналізується їхня сукупність, що включає сотні підприємств, з виокремленням різних груп, в які об'єднані виробники певних галузей. Поряд із галузевими характеристиками виділені показники організації та ефективності діяльності підприємств.

Мета статті – показати, як використання обмеженої статистичної інформації дає змогу виконувати розширені аналізи діяльності підприємств. Ставиться завдання висвітлити неоднорідність нинішніх підприємств, великі відмінності їхньої ефективності, виділити кращі зразки ведення інтенсивних галузей, а також виявити й оцінити внутрішні ресурси розвитку інтенсивних виробництв.

Виклад основних результатів дослідження. Одеська область у плані інтенсифі-

---

© В.С. Дієсперов, 2017

кації аграрного виробництва являє особливий інтерес із різних причин. Це найбільший за територією регіон, який простягається на сотні кілометрів від півночі, яка заходить у зону Лісостепу, до крайніх південних рубежів країни. На цих землях сприятливі умови для виробництва широкого асортименту продуктів рослинництва та тваринництва. Як і в інших південних областях тут завдяки багатоземеллю, можливості одержання високих доходів від вигідних польових культур особливо швидко занепало виробництво технологічно складних, трудомістких, відносно малодохідних продуктів. Одещина має ще й специфіку, зумовлену прикордонним розташуванням і багатонаціональним сільським населенням.

Даний аналіз структури виробництва та ефективності різних галузей виконано в основному на масиві інформації з форми 50-сг за 2014 рік, також інших статистичних матеріалів. Підприємства пронумеровані від-

повідно до їх розміщення в обласному масиві економічних форм.

У таблиці 1 територія області розділена на три частини по горизонталях. Центральна частина включає основні приміські й приморські території навколо Одеси та Чорноморська (Іллічівська). Південна районна частина Бессарабії, яку називають Буджак, раніше становила Ізмаїльську область. Із півночі на південь зменшується землемісткість сільськогосподарського робочого місця, що доводить про нарощування інтенсивності виробничої структури. У центральних індустріально розвинених районах, зокрема Біляївському, зменшується частка аграрного виробництва. У таблиці 1 представлені два райони з найбільшою і найменшою сільськогосподарською зайнятістю. У Тарутинському краще працевлаштування досягається при нижчій густоті населення й розвиненіших інтенсивних галузях – 2727 га плодоносних виноградників, 19,1 тис. свиней, 5,4 тис. овець тощо.

1. Характеристики територій Одеської області

Показник	Північні	Центральні	Південні	Разом	Район	
					Біляївський	Тарутинський
Кількість районів	9	8	9	26	1	1
Територія, кв.км	9057	10903	13166	33126	1496	1874
Частка площ с.-г. підприємств у території, %	37,7	37,1	37,1	37,3	38,2	35,1
С.-г. угідь на працівника у с.-г. підприємствах, га	71,9	67,1	43,2	55,9	61,6	43,9
Сільське населення на 01.01.2015 р. тис. осіб	159,7	296,4	332,0	788,1	79,5	28,7
Густота: населення на 1 кв. км, осіб	30,2	45,1	43,5	40,4	62,7	22,2
сільського населення, осіб/кв. км	17,6	27,2	25,2	23,8	53,1	15,3
Зайнятих у с.-г. підприємствах на 1000 осіб сільського населення, осіб	29,8	20,3	34,2	28,0	11,7	52,2
Щільність поголів'я ВРХ, на 1га, ум. гол.	12,0	43,4	76,7	66,6	50,7	28,2

Джерело: Статистична форма «Основні економічні показники сільськогосподарських підприємств» по Одеській області.

Насичення інтенсивними виробництвами на нинішній час не вигідне для економіки підприємств. Високоприбуткова діяльність досягається при їх відсутності, сприяють цьому також значні розміри виробництва. Прикладом може бути Кодимський район (табл. 2). Тут немає інтенсивних культур, незначне поголів'я худоби мали тільки два підприємства, середня площа угідь на під-

приємство значно вища за середньообласну. У районі ж виділяється підприємство № 673, яке сконцентрувало майже третину угідь, позбулося скотарства. При цьому для робочого місця потрібно більше 100 га. У приміському Овідіопольському районі результативність суттєво гірша, а додана вартість набула від'ємного значення. Тут представлені всі трудомісткі галузі, а середня площа

підприємства серед районів області найменша. Вочевидь, тут низький рівень господарювання. Підпорядкування підприємств великим містам не сприяло розвитку в них інтенсивних галузей, які мали б бути атрибутом приміського господарювання. Всі во-

ни відмовилися від скотарства. Серед них виділяється підпорядковане Ізмаїлу підприємство № 627 із величезним земельним банком. Порівняно висока частка тваринництва у доходах тут досягнута завдяки ефективному, найбільшому в області свинарству.

2. Характеристики діяльності сільськогосподарських підприємств Одеської області в 2014 році

Показник	Одеська область	Кодимський р-н	У т.ч. № 673	Овідіопольський р-н	У підпорядкуванні міст обласного значення	
					№ 627	інші
Кількість підприємств	695	10	1	34	1	21
На підприємство: працівників с.-г., осіб	32,9	39,2	77	32,6	501	13,9
площа с.-г. угідь, га	1907	2500	7905	962	24639	1038
Площа угідь на с.-г. працівника, га	55,9	63,8	102,7	29,5	49,2	74,9
Відношення виторгу від рослинництва до тваринництва	18,6	595	x	6,08	4,14	1696
Площа угідь на умовну голову ВРХ, га	66,6	336	x	22,2	x	x
Витрати на 1 га, грн	5225	7371	11281	6443	10446	3858
Додана вартість на 1 га, грн	1062	4966	9738	-338	5726	1312
Окупність усіх витрат с.-г. виторгом, %	109	161	185	80,5	143	121

Джерело: Статистична форма «Основні економічні показники сільськогосподарських підприємств» по Одеській області.

У таблиці 3 показана кількість підприємств, якими представлені в районах різні інтенсивні галузі. Райони розміщені за іншими географічним положенням – з півночі на південь. Як видно, значно різноманітніше виробництво в південній частині області. Більшість підприємств не мають інтенсивних галузей.

Картоплярство для південного регіону нехарактерне. Але поблизу Одеси, як й ін-

ших великих міст, намагаються мати надійних постачальників ранніх урожаїв. У підприємствах області було 215 га картоплі, з них 193 га в двох приміських районах. Найбільші площі 90 і 70 га не становили великої частки у виробництві відповідних підприємств. Більшу частину картоплі реалізували іншими каналами, що непрямо підтверджує вигідність культури.

3. Розміщення інтенсивних культур і тваринництва (кількість у підприємствах)

Район	Підприємств у районі	Їхня площа, с.-г. угідь	Картоплярство	Овочівництво	Плодіництво	Виноградарство	Скотарство	Свинарство	Вівчарство	Птахівництво	Площа с.-г. угідь на умовну голову ВРХ, га
Савранський	13	26524					2	2			131
Кодимський	10	24996					2	1			336
Балтський	27	45125			1		5	2	1		158
Любашівський	21	78910	1	1			2	5	2	1	200
Котовський	20	39723					4	4	2		88,5
Ананьівський	16	36154					2	7	5		209
Миколаївський	15	27974			1		1	2	2		1537
Красноокнянський	14	33325					4	4	2		31,4
Ширяївський	33	57002		2			6	9	6	2	31,2
Фрунзівський	15	28988					2	1			14,7
Березівський	35	56806					8	6	2		22,2

В.-Михайлівський	29	47343		1			7	7		2	54,4
Іванівський	21	50611			1		2	4		1	99,2
Комінтернівський	35	67440					4	4	1		34,7
Роздільнянський	30	45518		1	2	3	6	5	4		60,1
Біляївський	45	57200	2	11	3	2	7	11	2	1	50,7
Овідіопольський	34	22709	2	6	3	8	4	6	1	1	22,2
Б.-Дністровський	47	83381		5	3	3	12	18	5	6	77,0
Тарутинський	34	65816				17	5	10	11		28,2
Саратський	27	87931			2	12	11	9	6	2	38,7
Арцизький	23	60358		1	1	6	4	9	3		47,2
Татарбунарський	20	36080		3	1	4	1	2	5		2255
Болградський	36	57969			1	17	8	10	8	3	70,1
Ренійський	15	21772	1	1		4	1	4	2		475
Кілійський	21	34269		3	1	2	6	9	7	3	60,1
Ізмайльський	37	43140	1	4	1	7	3	6	3		601
Разом	673	1237064	7	39	21	85	119	157	80	22	66,6

Джерело: Статистична форма «Основні економічні показники сільськогосподарських підприємств» по Одеській області.

Ці ж два підприємства з найбільшими площами картоплі були найзначнішими виробниками в овочівництві. У № 197 із 624 га овочевих, які займали 28,4% площі угідь, тільки 9% продукції реалізували безпосередньо підприємствам. У № 448 із 405 га овочевих, що становили 13,2% площі, галузь одержала 56,4% витрат. У підприємстві № 204 з урожайністю 569 ц/га овочі, займаючи 3,5% угідь, забезпечили 22,9% надходжень при окупності витрат 137%. Тут було реалізовано 98% вирощеного врожаю. Зазначимо, що по Україні частка реалізованого тільки 76% – значна частина врожаю або гине або продається неофіційними каналами.

Південні регіони, природно, є особливо сприятливими для овочівництва із широким набором культур. На підприємства Одещини припадає десята частина площ овочевих, але це значно менше, ніж у Херсонській області. Вирощували овочі в 41 підприємстві на площі 2765 га, із них 2593 га мали десять підприємств, в яких було більше як по 50 га. Концентрація площ сприяє раціональній організації та технологічному прогресу. Звичайно, розвиток овочівництва стримується великою потребою в робочій силі протягом кількох напружених місяців, складністю реалізації продукції, непередбаченістю ринкової ситуації, високою пропозицією продукції з господарств населення.

Південне розташування Одещини сприяє ефективному розвитку овочівництва закритого ґрунту. Проте тут воно занедбане, має низьку врожайність.

Нині важко знайти високоефективне велике плідництво. Одещина з 1128 га плодоносних насаджень у 22 підприємствах мала тільки 2% у площах при дуже низькій урожайності. У підприємстві із 120 га урожай зовсім не збирали. І в цій галузі південний регіон не використовує свій природний потенціал. Реалізаційна ціна ж по Україні становила 235 грн/ц, а фруктів з підприємств області – 442 грн/ц.

При необтяжливих масштабах плідництво може бути чинником успішності господарювання. У № 645 із 90 га збирали по 85 ц фруктів, окупність витрат по них становила 341%. Плодоносні сади займали 7% угідь. Підприємство без тваринництва, але з ефективним веденням рослинницьких виробництв дало добрий результат – 25481 грн доданої вартості на гектар і 249% окупності витрат. Землемісткість робочого місця становила тільки 16,5 га.

Особлива роль Одещини у виноградарстві. Після втрати Криму на підприємства області припадає 62% площ. Плодоносних 15813 га, з них 3496 га у Болградському районі, 2725 – у Тарутинському, 2325 га – у Білгород-Дністровському. У великих підприємствах площа культури здебільшого є переважаючою, а в частини їх ріллі зовсім немає.

У таблиці 4 наведено трьох найбільших виробників галузі. Вони суттєво різняться між собою за землемісткістю робочого місця, залученням послуг зі сторони, реалізацією продукції й іншими показниками.

4. Характеристики підприємств – найбільших виробників винограду

Показник	№4	№16	№285
Площа с.-г. угідь, га	1161	1536	1565
у т.ч.: ріллі, га	230	166	480
плодоносних виноградників, га	931	810	684
Урожайність, ц/га	140	112	105
Валове виробництво, т	13051	9056	7207
Працівники рослинництва, осіб	24	166	255
Частка послуг у витратах рослинництва, %	76	6	37
Частка реалізованого винограду, %	9,4	–	100
Собівартість 1 ц реалізованого винограду, грн/ц	200,01	...	330,36
Окупність витрат, %: по винограду	129	...	150
по рослинництву	115	175	148
по підприємству	21	32	147
Частка винограду у виборі підприємства, %	53,2	–	95,9

№ 4 – лідер за площею, врожайністю та валовим збором. У ньому також низька собівартість і частка реалізації. Зовсім мало своїх працівників, три чверті витрат зайняла оплата послуг зі сторони. Прибуток при офіційній реалізації малої частки винограду – 703 тис. грн. Якщо перерахувати на умовно повну реалізацію врожаю при тій же ціні прибуток становив би 7,5 млн грн.

№ 16 – виробнича собівартість низька – 80,94 грн/ц, що в 2,36 раза менше, ніж у попередньому підприємстві. Весь урожай продано на сторону – ознака високої вигідності виробництва. Якщо допустити, що він був би реалізований за середньою по області ціною, виборг від цього дорівнював би 29 млн грн.

№ 285 – дане підприємство, навпаки, продало і показало реалізацію всього врожаю. Від винограду майже весь виборг. Продано урожай за високою ціною і забезпечено високу рентабельність. У результаті підприємство одержало 13 195 грн доданої вартості на гектар угідь.

№ 575 – одне з тих, у кого виноградарство – єдина галузь. Усі 155 га угідь – плодоносний виноградник. Мала землемісткість робочого місця – 4,3 га. Виняткова інтенсивність виробництва – 31387 грн доданої вартості на гектар. Усі витрати покрито виборгом на 183%. Досить висока оплата праці – 39,5 тис. грн на середньорічного працівника і частка витрат на неї в доданій вартості – 29,3%. Якщо віднести додану вартість на працівника в сільськогосподарському виробництві (бо не знаємо загальної чисельності працівників підприємства), то такий показ-

ник продуктивності праці виражається вартістю в 135,1 тис. грн.

По підприємствах області у 2014 році окупність витрат у виноградарстві становила 124,1% (по Україні – 161%, а в 2015 р. – 202,3%). Галузь повністю самодостатня й здатна розвиватися та розширюватися на власних ресурсах. На різних територіях країни склалися передумови для створення й розвитку галузі, тим більше, що культура виноградної лози невибаглива до ґрунтів.

У свинарстві 110 611 гол. розміщено у 158 підприємствах. Як і по всій країні це найпоширеніша тваринницька галузь сільгосппідприємств. І повсюдно переважно малі виробництва, доходлячи до 5 гол., із низькою офіційною ефективністю, виправдані місцевими потребами, які реально могли б бути задоволені господарствами населення. По територіях ставлення до свинарства різняться. Якщо в підприємствах Тарутинського району утримували 19 096 гол., у Харцизькому – 18 862, то в Татарбунарському – 66, Савранському – 206.

Офіційна рентабельність свинарства в підприємствах близька до нульової, але реально значна частка цього виробництва в тіні, що показує про його вигідність – потенційну чи фактично реалізовану в тих чи тих інтересах.

№ 632 – друге виробництво за поголів'ям – 13 261 гол., яке є єдиною в підприємстві галуззю, де було зайнято 17 працівників. Офіційно реалізовано тільки 3% продукції, по якій собівартість прирівняно до реалізаційної ціни. Таким чином показується офі-

ційна нульова рентабельність по підприємству. Реально ж показаний виторг покривав витрати на 2,1% , а обчислений збиток сягнув 31,6 млн грн. Звичайно, витрати були відшкодовані з надлишком, але наскільки і ким – це закрита інформація.

№ 627 – найбільший виробник у свинарстві підприємств області – 15 332 гол. із добовим приростом 676 г. Це вже згадуване підприємство (табл. 2) із величезним земельним банком. Свинарство достатньо рентабельне – витрати покриті на 113%, хоча це й менше, ніж по рослинництву.

Сучасне свинарство ґрунтується на високоефективних технологіях і його представляють об'єкти з великим поголів'ям. На Одещині тільки п'ять підприємств, де утримували понад 5 тис. гол., і їхня частка становила тільки 42,6%. Розвиток галузі в області з великим зерновим виробництвом недостатній.

Підприємства області утримували 27,5% поголів'я овець від загальноукраїнського обсягу, але це тільки 30 939 гол., розосереджених по 82 підприємствах. Половина поголів'я припадає на три райони – Болградський – 6029, Тарутинський – 5391, Кілійський – 3878 гол. Тут масово проживають болгари, молдавани, гагаузи – народи, в яких традиційно вівці – одна з головних складових селянського господарювання.

В Україні апробоване вівчарство з багатотисячним структурованим поголів'ям, організованим у спеціалізовані отари. Тепер таких немає, у всякому разі на Одещині. Було тільки два підприємства, де більше 2 тис. овець і ще п'ять із понад тисячним поголів'ям. У них була відносно краща продуктивність – 47,5 г добового приросту і 3,5 кг настригу вовни. Для економіки жодного підприємства вівчарство не має великого значення. У витратах його частка не перевищує 2–3%, а у виторгу – ще менше. Покриття витрат у підприємствах області – 53%, по Україні – 45%.

Продукцію вирощування одержали всі 82 підприємства, а вовну – 61. Виторг від реалізації овець у 9,4 раза перевищував одержаний за вовну. Таке співвідношення пояснюється руйнуванням вовнопереробної промисловості, а ще більше тим, що природні

умови України не уможливають конкурувати на світовому ринку вовни. Водночас перспективне виробництво баранини, а також різної продукції від грубововних порід.

Тільки в підприємстві № 482 виторг по обох продуктах вівчарства разом приблизно покривав витрати. Тут було 1178 гол. з добовим приростом 63 г і настригом 8,9 кг – настільки високим, що виникає сумнів щодо достовірності такого показника.

У 39 підприємствах з вівчарством не було великої рогатої худоби, що дає змогу визначити насиченість площі сільгоспугідь вівцепоголів'ям. Виходить, що орієнтовно можна вважати прийнятним 2 га на голову. Оскільки галузь надто не вигідна, більша щільність може відчутно негативно впливати на економіку господарства. Але це при нинішньому стані галузі. Очевидно, що в Україні, тим більше в Одеській області, доцільно мати невелику кількість спеціалізованих підприємств такої унікально багатofункціональної галузі.

Аналізувати птахівництво за формою № 50-сг складно. Не вдається пояснити, врахувавши й переведення молодняку в основне стадо, чому така низька частка реалізованої продукції по вирощуванню: по підприємствах України в 2014 році – 7,4%, у 2015-му – 8,2% від виробленого. Надто велика частка реалізованого на сторону. Дисбалансують вартісні показники – виробнича собівартість 1 ц продукції вирощування була 806,61 грн, а реалізованої її частини – 1097,28 грн. Цим занижується дохідність, завищується ціна реалізації, а отже, й здорожчується для населення об'єктивно найдешевший вид м'яса. Важко в обліку розділити витрати на продукцію вирощування та яйця, оскільки реалізується й молодняк, і вибракувана доросла птиця.

Роль Одещини у птахівництві як найбільшого та переважно степового регіону мала б бути значною. Однак частка угідь підприємств із птицею – 4,3%, а поголів'я в 22 підприємствах не досягає 100 тис. гол. У семи підприємствах від 72 до 500 гол. Тільки в одному – близько 20 тис., але це вочевидь не передове виробництво – витрати надто великі, а відшкодувалися вони на 81%. Продуктивність птиці в підприємствах

області низька—4,4 г добового приросту і 98 яєць за рік на курку несучку.

У двох підприємствах без землі птахівництво було єдиним виробництвом. У № 287, де головна продукція – вирощування, при повній офіційній реалізації виробництво виявилось рентабельним. Показово, що 13,5 тис. гол. птиці обслуговували 4 працівника. У № 689 з яєчною спеціалізацією витрати були покриті на 111%, при тому що продуктивність птиці залишалася низькою.

У 13 підприємствах, крім птиці, утримували свиней. Таке поєднання недоцільне. Ресурси підприємства звичайного розміру недостатні для ведення на сучасному рівні двох галузей із високою потребою в концентрованих кормах. Тільки в трьох із цих підприємств тваринництво було рентабельним.

Нарешті про головну й особливо проблемну галузь. Нині скотарство розміщується переважно в господарствах населення, де воно не має перспективи. Сучасні технології у виробництві молока та яловичини вимагають концентрації поголів'я. Скотарство залишилося в невеликій частині підприємств, і з таким поголів'ям потреба населення в раціональному споживанні може задовольнятися тільки наполовину. Виявом низького рівня виробництва стало зростання цін на молочні продукти, що прогресує. Необхідно прискорено створювати нові виробничі потужності, що вимагає величезних коштів, які окупляться нескоро. Втім, прибутки у підприємствах із переважною кон'юнктурною структурою виробництва дають змогу робити щороку мільярдні вкладення у розбудову скотарства. Однак суспільство й держава не ставлять питання про такі інвестування.

Одеська область – одна з тих, що найгірше зберегли худобу. Умовна її голова в 2014 році по області припадала на 63,9 га угідь, по Україні – на 21,8 га, у 2015-му відповідно на 73,0 і 22,6 га. У підприємствах області нижча продуктивність худоби, але при цьому собівартість продукції навіть дещо менша – умови сільськогосподарської діяльності у південних районах залишаються сприятливішими. Разом по скотарству витрати в області покривалися на 87,6 % – приблизно на середньоукраїнському рівні.

Насторожує низька частка офіційної реалізації молока – 79,5 %, по країні – 92 %.

Виділяємо із 119 підприємств, у яких була худоба, 30 зі збереженим скотарством, яким вважаємо таке, де на умовну голову припадає не більше 10 га площі угідь. Вони зосереджували 51 % поголів'я. У цій групі витрати скотарства відшкодовувалися виторгом на 100,3 % (віднесені на молоко – на 114 %, на вирощування – на 73 %). Витрати покривалися у 18 підприємствах, у 12 – скотарство було збитковим. У половини підприємств даної групи додана вартість виявилася мінусовою. Середня площа угідь на підприємство – 1796 га – менша середньообласної. У групі більше малоземельних підприємств, тобто невеликі розміри угідь не стали перешкодою для зайняття скотарством.

Виділяється особливо високою, навіть сумнівною, щільність у № 445 – на 128 га угідь 275 корів і 339 гол. молодняку. Всі корми повною їх вартістю показано як куповані. Надто високі надії – 9738 кг, а офіційно реалізовано тільки 9 % надосного молока. При піднятті до середнього відсотка – 92 % надходження збільшилися б на 7,6 млн грн. Бачимо приклад тіньової діяльності.

У № 111 мали тільки 557 га угідь та на 3 га припадала 1 ум. гол. Надій також високий – 8852 кг. Скотарство давало 68 % надходжень від тваринництва, вони були більші за рослинницькі у 2,4 раза. Витрати у тваринництві покривалися на 160 %, по підприємству – на 129 %.

№ 162 із значною площею у 3253 га і 3,6 га угідь на 1 ум. гол. Продуктивність худоби була дещо вищою за середню. У скотарстві витрати відшкодовані на 109%. Надходження від тваринництва перевищили рослинницькі в 1,5 раза.

Складною проблемою у вітчизняному скотарстві стала велика збитковість виробництва яловичини. Рідкісними є випадки, коли вирощування худоби прибуткове. Основна причина – низька продуктивність тварин. По 30 підприємствах із середнім добовим приростом 414 г виробнича собівартість 1 ц становила 1776 грн, у № 313, де приріст 433 г – 1437 грн, у № 445 з приростом 633 г – 1361 грн, у № 500 при 903 г – 1194 грн. На

скотарських фермах із повним оборотом стада телята порівняно з коровами здебільшого виявляються обділеними, нерідко і в обліку витрат віддають перевагу дійному стаду. Зрештою складно поділити витрати по різних групах худоби. Тому краще аналізувати разом по всьому скотарському поголів'ю. А для ефективного вирощування худоби потрібні сучасні спеціалізовані ферми з новітньою технологією.

У чотирьох підприємствах мали всі чотири основні види тваринництва. Результати в усіх були негативними. Нині при обмежених ресурсах слід орієнтуватися, як правило, на одну галузь, але значних розмірів із забезпеченням усіх технологічних вимог. Скотарство повинно бути майже в усіх підприємствах. При спроможності допустимо мати, крім цього, свинарство чи птахівництво. Розвиток цих двох галузей здатна забезпечити й невелика кількість сучасних потужних виробничих об'єктів.

Висновки. Всі інтенсивні галузі в підприємствах області скорочені до таких розмірів, при яких вони, як правило, не відіграють суттєвої ролі в економіці підприємства. Разом з тим виявлені зразки успішного ведення різних інтенсивних виробництв. У кожній галузі результати роботи підприємств дуже різняться, що доводить про невикористані резерви ефективності. Надто велика різниця між районами області у насиченні інтенсивними галузями. Значна час-

тина продукції реалізується побічними, неофіційними каналами, що переконує у вигідності таких виробництв, а також зростанні тінювих доходів. Прибутки підприємств за умов обмеження маловигідних інтенсивних галузей зросли до таких рівнів, які дають змогу використовувати значну їхню частину на відродження цих виробництв. Важливо створити правову базу, яка спрямовуватиме розвиток сільського господарства в суспільно корисному напрямі. В області не використовуються переваги південного розташування, які сприяють розвитку овочівництва, плодівництва, інших галузей. Практикою доведено можливість високорентабельного ведення виноградарства, при якому галузь розвиватиметься і розширюватиметься за рахунок своїх доходів. Особливу тривогу викликає значний занепад в області скотарства. Розвиток галузі має інвестуватися першочергово, необхідно створювати мережу нових сучасних виробничих об'єктів. Увагу інвесторів повинно привернути також свинарство і птахівництво, де нові виробництва забезпечують швидкий оборот коштів, раціональне використання продукції зернового господарства, створення численних робочих місць та високу прибутковість. Одеська область – одна з головних у вівчарстві, але не збереглося жодної ферми зі значним й ефективним виробництвом. Потребують серйозного обґрунтування перспективи розвитку в країні вівчарства різних напрямів.

Список використаних джерел

1. Статистична форма „Основні економічні показники сільськогосподарських підприємств” по Київській області.
2. Білоус І.В. Стратегія розвитку виноградарства і виноробства України та перспективи виходу їх продукції на світовий ринок / І.І. Білоус. – Одеса : ННЦ виноградарства і виноробства ім. В. С. Таїрова, 2015. – 204 с.
3. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва у сільськогосподарських підприємствах / В.С. Дієсперов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 340 с.
4. Микитюк В.М. Відродження галузі скотарства в умовах ринкових трансформацій / В.М. Микитюк. – Житомир: Вид-во Житомирського національного університету, 2012. – 508 с.
5. Осипчук С.О. Природно-сільськогосподарське районування України / С.О. Осипчук. – К. : Урожай, 2008. – 190 с.
6. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року. – Одеса : Астропринт, 2012. – 112 с.
7. Шелест Л.С. Організація конкурентного вівчарства / Л.С. Шелест. – Асканія Нова, 2008. – 208 с.

Стаття надійшла до редакції 27.12.2016 р.

Фахове рецензування: 17.01.2017 р.

* * *